דיקע[19]), דוקא האַנט־מצה[18]) און דוקא מצה שמורה[20]), וואס דורך דעם וועט ביי הונדערטער און אפשר טויזנטער אידן אָפּגעהיט ווערן מצות אכילת מצה ווי עס דאַרף צו זיין, ובהידור. אין די ערטער וואו עס פירט זיך צו מאַכן אַלגעמיינע סדרים (ווי האָ־טעלן וכדומה) איז זעלבסטפאַרשטענד־לעך דאַרפן דאָס טאָן די מסדרים פון די סדרים.

וגדולה מעלת וסגולת מצוות מצה, וואָס איז, כלשון הזהר הקדוש, מיכלא דאסוותא און מיכלא דמהימנותא[21]), וואָס אמונה איז דאָך דער יסוד פון אַלע מצוות, און פון אידישן לעבן בכלל[22]) — אַז דאָס מקיים זיין די מצוה ווי עס דאַרף זיין און מיט אַ הידור — וועט געבן אַ חיות אין קיום פון תורה ומצוות דעם גאַנצן יאָר, עס זאָל זיין אַ געזונטער יאָר ברוחניות, וועט בדרך ממילא זיין אַ געזונטער יאָר בגשמיות.

(משיחת ש״פ החודש, תשי״ד)

חג הפסח

א. מה נשתנה:

דער סדר פון די פיר קשיות לויט דעם מנהג חב״ד[1]) איז: מטבילין, מצה, מרור און מסובין.

אין פלוג איז ניט פאַרשטאַנדיק: עס איז דאָך ניט צוגעפאַסט ניט לויט דער וויכטיקייט פון די ענינים און ניט לויט דעם סדר וואָס דאָס קינד זעט פריער.

לויט דער וויכטיקייט פון די ענינים, האָט געדאַרפט זיין: א) מצה — אַ חיוב מדאורייתא. ב) מרור — מדרבנן (בזמן הזה[2]). ג) מסובין — וואָס עס דריקט אויס דעם ענין החרות, און ערשט צום סוף מטבילין — וואָס איז בלויז אַ מנהג.

לויט דעם וואָס דאָס קינד זעט פריער, האָט מטבילין געדאַרפט זיין אָדער גאָר צום סוף (ווייל דער עיקר איז דער טיבול שני), אָדער על כל פנים נאָך מסובין, ווייל מסובין איז

18) זע שמות (יב, לט): עוגות מצות. והאריך בזה בשו״ת מהר״י אסאד חלק אורח חיים סימן קנז.

19) זע אין די ספרים וואָס זיינען גע־בראַכט אין שדי חמד אסיפת דינים מע׳ חמץ ומצה סימן יג. שערים מצוינים בהלכה לקיצור שו״ע סימן קי. הגדת מבאר (פעט־ריקוב, תרע״ד).

20) זע פרי חדש לשולחן ערוך אורח חיים סימן תנג. שו״ע רבנו הזקן שם סעיף יט.

21) זהר חלק ב קפג, ב. זע אויך זהר חלק ב מא, א. לקוטי תורה צו יג, ד. ד״ה כימי צאתך, תש״ח לכ״ק מו״ח אד־מו״ר — סוף פרק יב.

22) זע מכות כד, א. שער האמונה לאדמו״ר האמצעי.

1) בסדר הזה הוא במשנה שבירושלמי רי״ף ורא״ש (אבל שתי קושיות האחרונות חסרות שם. והגהת הב״ח ברי״ף צ״ע). בסי׳ רע״ג (כת״י ב״מ) בסי׳ רס״ג, רמב״ם, טור אבודרהם (מדמקדימין פי׳ קושיית מטבילין לפי׳ שאר ירקות) זבח פסח למה־ר״י אברבנאל, פע״ח שער כא פ״ז, סידור האריז״ל, מ״ח ועוד. וכן הוא בהגדה הראשונה שבדפוס (שונצינו 1485).

2) שולחן ערוך אורח חיים לרבנו הזקן סימן תעה סעיף טו.

דאָך ביי קידוש, נאָך פאַר דעם ערשטן טיבול [3].

ב. עס זיינען פאַראַן אַזעלכע וואָס זאָגן אַז מצוות דאורייתא דאַרף מען מקיים זיין מיט אַ תוקף ביז מסירת נפש. אויך מצות דרבנן דאַרפן זיין מיט שטאַרקייט, ווייל זיי גייען אַריין אין דער מצוה „לא תסור", (וכמו שהאריך הרמב"ם [4]) בענין הגדרים, הסייגים ובפרט המצוות דרבנן שהם בכלל לא תסור), אָבער מנהגים — איז אויב זיי קומען אָן גרינג, מהיכי תיתי, אָבער מוסר נפש זיין זיך אויף דעם איז מען ניט מחוייב.

נאָך מער טענה'ן זיי: בעת מען דאַרף מחנך זיין קינדער בדרך התורה, און אַלץ אויספירן איז דאָך זייער שווער, — איז אַמאָל כדאַי צו פאַר־קוקן אויף מנהגים, און אָפּגעבן זיך נאָר אויף אַריינגעבן אין זיי שטאַר־קייט אין ענינים עיקריים.

איז אויף דעם די אָנווייזונג פון דעם סדר הקושיות: די ערשטע זאַך וואָס אַ קינד פרעגט, די ערשטע זאַך וואָס ער באַמערקט און עס מאַכט אויף אים אַן איינדרוק, איז ניט קיין ענין פון דאורייתא אָדער אַ דרבנן, נאָר אַ מנהג ישראל, דאָס פאַרקאָפּט זיין אויג, און האָט אויף אים די גרעסטע ווירקונג.

אויב די הנהגה פון דעם קינד און אַרום אים וועט זיין ענלעך צו דער ניט־אידישער סביבה, איז אויב אַפילו ער וועט האָבן אַ קביעות צו לערנען תורה, ער וועט דאַווענען, מקיים זיין מצוות, א. א. וו. וויבאַלד אָבער אַז אין זיין אויפפירונג איז ער גליך צו דער סביבה, אויף אים איז ניט קענטיק אַז ער איז אַ איד און ביי אים הערט זיך ניט אָן דער המבדיל בין ישראל לעמים, דער אתה בחרתנו מכל העמים, ברענגט עס, אַז אויך אין די מצוות וועלכע ער איז מקיים און אין דער תורה וואָס ער לערנט הערט זיך ניט אָן די נויטיקע קדושה.

און ווען עס פעלט אין דעם יסוד — קדושת התורה וקדושת המצוות — איז מעגלעך אַז מיט דער צייט זאָל ביי אים פעלן, חס ושלום, אויך אין קיום המצוות בפועל.

ג. אויסער דעם וואָס מנהגי ישראל זיינען אַליין תורה, ווי דער מאמר: מנהג ישראל תורה היא (ואפילו מנהג נשים [5]), דאַרף מען ניט שוקל זיין וואָס איז וויכטיקער, אַזוי ווי עס שטייט, אורח חיים פן תפלס [6]), ובמילא טאָר מען דאָך ניט פאַרבויגן אויף קיין שום זאַך, — איז אויסער דעם דער ערשטער יסוד פון חינוך: דאָס קינד זאָל וויסן אַז ער איז אַנדערש ווי אַלע, ער זאָל וויסן אַז ער איז אַ איד. און דאָס באַקומט ער בעיקר דורך מנהגי

3) ולכאורה הי' אפשר לומר הטעם על מה שקושיית מסובין באה לבסוף, כי נתוספה זמן רב אחרי קושיות הראשונות, היינו כשחדלו מלאכול בהסיבה כל השנה. ולכן לא נזכרת במשנה וגמרא, וכפירוש הגר"א. אך פירושו צע"ג, כי ברמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה ב הביא קושי' מסובין וגם קושית כולו צלי, הרי דהיו שואלין מסובין גם בזמן ביהמ"ק. — ועיין בפע"ח שם אשר סדר זה מתאים לסדר העולמות מלמטה למעלה: עשי' יצירה בריאה אצילות.

4) הלכות ממרים בתחלתו, וראה ספר המצות מ"ע קעד. מל"ת שיב.

5) ירושלמי פסחים פרק ד הלכה א ופרקי דר' אליעזר פרק מה.

6) משלי ה, ו. ילקוט שמעוני שם.

ישראל. מנהגים ווארפן זיך אין די אויגן; זיי בעיקר קארבן איין אין אים דעם געפיל אז אתה בחרתנו מכל העמים, וואס דערפון איז גע־קומען וקרבתנו מלכנו לעבודתך — דער יסוד און קיום פון דער גאנצער תורה.

אזוי ווי די רז"ל זאגן [7]: גדולה שימושה יותר מלימודה.

ד. בשעת מען איז מחנך קינדער ווי עס דארף זיין, און מען לערנט זיי אז אויך מנהג ישראל תורה היא, און מען דארף זיך אויף דעם מוסר נפש זיין, דעמאלט זאגט מען: עב־דים היינו לפרעה במצרים, ויוציאנו ה׳ אלקינו משם ביד חזקה ובזרוע נטוי׳; אזוי איז אויך איצטער, כימי צאתך מארץ מצרים, ניט קוקנדיק אויף דעם חושך כפול ומכופל פון גלות, איז יוציאנו מאפילה לאור גדול, און נודה לך שיר חדש, ניט שירה חדשה לשון נקבה נאר שיר חדש לשון זכר [8], אז עס וועט זיין די גאולה שלימה ואמיתית שאין אחרי׳ גלות, על ידי משיח צדקנו במהרה בימינו.

(משיחת חגה"פ תשמ"ז)

ה. הרי אני כבן שבעים שנה:

וועגן דעם לשון הרי אני כבן שב־עים שנה, בכ"ף הדמיון, זאגט די גמרא [9]) אז באמת איז רבי אלעזר בן עזרי׳ געווען א סך אינגער, נאר אהדרו לי׳ תמני סרי דרי חיוורתא — ער האט באקומען אכצן שורות ווייסע האר, — האט ער אויסגעזען ווי א זקן. און דאס איז דער דיוק כבן שבעים שנה, מיט א כ"ף הדמיון בלבד.

לויט דעם איז ניט פארשטאנדיק וואס ער זאגט ווייטער ולא זכיתי כו׳. לויט דער פשטות הלשון איז דער וואונדער פון „ולא זכיתי" ניט נאר מצד חכמה, נאר אויך מצד דעם וואס ער איז א זקן כבן שבעים שנה און האט א סך צייט אפגעגעבן אויף דעם, דערפאר האט ער געדארפט מנצח זיין [10]) עס זאל זיין הלכה כמותו, אבער וויבאלד ער האט בלויז אויס־געזען ווי א זקן פאלט דאך אפ די טענה עס זאל זיין הלכה כמותו?

נאר עס איז ידוע [11]) אז די משלים ודוגמאות שבתורה זיינען ניט סתם משלים, נאר זיי ווערן נשתלשל פון זייער נמשל, איז דאס גופא וואס נראה כזקן — איז דאס ווייל ברוח־ניות איז ער באמת געווען א זקן בן שבעים שנה, און אזוי ווי עס שטייט אין סידור האריז"ל אז בצירוף זיינע יארן פון ערשטן גלגול איז ער געווארן דעמאלט בן שבעים שנה.

און דערפאר איז ער מסיים בתמי׳ ולא זכיתי כו׳: מצד דעם וואס ברוחניות איז ער געווען א זקן, האט ער געדארפט זוכה זיין, די הלכה זאל זיין ווי ער.

און דורך דעם וואס די זקנה ברוחניות האט זיך פארבונדן מיט אן ענין פון תורה, הלכה כמותו, וואס תורה געוועלטיקט אויף גשמיות, האט זיך עס אויסגעדריקט אויך אז ער האט טאקע אויסגעזען ווי א בן שבעים

---

7) ברכות ז, ב.

8) זע תוספות פסחים קטז, ב ד"ה ה"ג ונאמר.

9) ברכות כח, א.

10) זכיתי כפירוש הרע"ב שם.

11) זע אויך אויבן ע׳ 118 און ווייטער.

שנה, אפילו אין זיינע גאנץ אויסערלעכע ענינים (שערות — האר — הטפל לבשרו[12]), און לויט דעם מאמר הירושלמי[13]) אויף דעם פסוק לא־ל גומר עלי, אז די מציאות פון וועלט ווערט לויט דעם פסק דין פון תורה.

ו. די אנווייזונג פון דעם אין עבודה פאר יעדן איינעם:

רוב נשמות אין אונזערע דורות זיינען ניט קיין נייע נשמות, נאר זיי זיינען שוין געווען אמאל אין א גלגול. איז בשעת עס קומט צו אן ענין אין עבודה וואס מצד זיינע כחות און ענינים פון דעם איצטיקן גלגול זעט ער ניט אז ער זאל עס קענען דורכפירן, דארף ער וויסן, אז עס קען ביי אים אויך נתגלה ווערן דער טוב פון פריערדיקן גלגול, און דאס העלפט ארויס אין זיין עבודה, ניט נאר אין שכל און מדות — כחות פנימיים — נאר אויך אין מחשבה דבור ומעשה — ענינים חיצונים (דוגמת השערות) — אין טאגטעגלעכן לעבן[14]).

ז. אין פלוג קען מען פרעגן: אויב מען איז מצרף די ענינים פון פריערדיקן גלגול, ווערט דאך אין פלוג דער רע אויך נצטרף, און ווער וויס ווי איז געווען זיין מצב אין פריערדיקן גלגול, איז פון וואנען זאל ער נעמען כחות אויף קעמפן מיטן רע און טאן זיין עבודה?

איז דער ענטפער אויף דעם:

טוב איז א מציאות נצחי. בשעת א איד טוט א מצוה בלייבט עס אויף שטענדיק, ווי עס שטייט אין תניא[15]), „ויחוד זה למעלה הוא נצחי לעולם ועד". אבער רע איז קיין מציאות ניט, עס איז מער ניט ווי א העלם והסתר, און אויב ער האט שוין באקומען אן עונש הממרק (א שטראף וואס לייטערט אויס), בגשמיות צי ברוחניות, אויף דעם וואס ער האט געטאן, אדער אז ער האט אף דערויף תשובה געטאן, איז דאך א ודאי דער רע שוין בטל געווארן. ומכל שכן בתשובה מאהבה — וואס זדונות נעשים כזכיות[16]).

ח. און דאס איז אויך אן ענטפער צו די וואס פרעגן, ווי קען דאס זיין אז די פריערדיקע דורות האבן ניט זוכה געווען צו גילוי המשיח, און איצטער וואס אכשור דרא בתמי', וועט מען זוכה זיין צו גילוי המשיח — איז דער ענטפער אויף דעם, אז אין איצטיקן דור איז דא אויך דער טוב פון די פריערדיקע דורות כנ"ל, דערפאר וועט מען איצטער דוקא זוכה זיין לביאת המשיח במהרה בימינו.

(משיחת ליל ב' דחגה"פ תשח"י)

ט. כנגד ארבעה בנים דברה תורה אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול:

אין דער פיסקא איז ניט פארשטאנדיק:

א) דער סדר פון די ארבעה בנים, וואס ער שטעלט אוועק דעם רשע

---

12) עירובין ה, ב.

13) נדרים פרק ו הלכה ח.

14) זע שער הגלגולים הקדמה ג' וסוף הקדמה ד. ואכ"מ.

15) פרק כה.

16) יומא פו, ב.

לעבן חכם, לכאורה האָט ער זיי געדאַרפט שטעלן אָדער לויט סדר המקראות: רשע, תם, שאינו יודע לשאול, חכם. אָדער לויט זייער חשיבות: חכם, תם, שאינו יודע לשאול און רשע.

— וואָס אַזוי איז דאָך זייער חשיבות אויך מצד סדר העולמות, ווי עס איז פאַראַן אין כתבי האריז״ל[17] אַז די ארבעה בנים זיינען כנגד די ד׳ עולמות, חכם — באצילות (דאבא — חכמה — עילאה מקננא באצילות), רשע — בעשי׳ שהקליפה קרובה שם[18]), תם — בבריאה, ושאינו יודע לשאול — ביצירה.

אין פשטות קען מען פאַרענטפערן, אַז ער רעכנט זיי כדרך חכמתם[19]); אויך קען מען זאָגן אַז פריער רעכנט ער דעם קצה היותר עליון, נאָכדעם, דעם קצה היותר תחתון, און צום סוף די וועלכע געפינען זיך צווישן[20]).

אין תורה איז דאָך אָבער יעדער ענין בדיוק, איז וויבאַלד אַז מען שטעלט פאַרט דעם רשע לעבן דעם חכם, מוז מען זאָגן אַז עס איז צווישן זיי דאָ אַ שייכות, ובפרט אַז ער זאָגט „ואחד רשע" מיט אַ וא״ו המוסיף[21]). דאַרף מען פאַרשטיין, וויבאַלד אַז חכם איז קצה היותר עליון און רשע קצה היותר תחתון, ווי קען מען זיי שטעלן איינער לעבן צווייטן און נאָך אין אַן אופן פון וא״ו המוסיף?

ב) דער ענטפער צום רשע איז, בעבור זה עשה ה׳ לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו אילו הי׳ שם לא הי׳ נגאל. איז ניט פאַרשטאַנדיק: אויב ער האָט אינגאַנצן קיין שייכות ניט צו יציאת מצרים, איז ווי קומט ער אין דער הגדה, וואָס רעדט מען וועגן אים אין סדר, און מען הייסט נאָך פאַרנעמען זיך מיט אים, ווי דער לשון פון דער הגדה ואמור לו?

ג) עס שטייט אין כתבי האריז״ל[22]) אַז די ארבעה כוסות זיינען כנגד די ארבעה בנים. כוס ראשון — חכם, כוס שני — רשע, א. א. וו. דעב עיקר ההגדה זאָגט מען אויפן כוס שני. אין פלוג, וויבאַלד אַז אילו הי׳ שם לא הי׳ נגאל, ווי קומט עס וואָס דוקא מיט דער אמירה לרשע איז פאַרבונדן דער עיקר ההגדה?

ד) נאָך דער הקדמה פון והגדת צו די ארבעה בנים, מיטן קביעות זמן אויף דערויף (יכול מראש חודש כו׳), הויבט זיך אָן דער סיפור פון יציאת מצרים אַליין — מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו. זאָגט די גמרא[23]): מתחיל בגנות. איז ניט פאַרשטאַנדיק, בעת מען זעצט זיך אַוועק פסח צום סדר דערציילן וועגן שעבוד ויציאת מצרים, וואָס איז דאָ נוגע צו דערציילן די פאַסירונגען פון פאַר התחלת הגלות און פאַר דער צייט פון אברהם אבינו?

17) פע״ח שער כא פ״ז.

18) זע אויך תניא פ״ו.

19) כן פירש באבודרהם.

20) עד״ז ראה תוד״ה שומר חנם ב״ק ד, ב.

21) כיון דבלא וא״ו אין מקום לטעות — גם לר׳ יונתן הוא להוסיף (רש״י מנחות צא, רע״א). וכיון דתליא בסברא אין לחלק בין לשון תורה ללשון חכמים. ועיין בספרים שהובאו בשדי חמד כללים וא״ו ס״ק ח״יג.

22) פרי עץ חיים שער כא פרק ה. שם פרק ז.

23) פסחים קטז, א.

י. די גמרא זאָגט [24]): אף על פי שחטא ישראל הוא. יעדער איד אין וועלכן מצב ער זאָל ניט זיין, האָט ער אין זיך די נקודת היהדות. און לויט דעם וואָרט פון כ"ק מו"ח אדמו"ר [25]), אחד חכם ואחד רשע: אין יעדן איינעם איז דאָ דער „אחד", אויך אין דעם רשע, נאָר ביי אים איז עס פאַרבאָרגן און מען דאַרף עס אַנטפּלעקן.

דער „אחד" אין יעדער אידן איז פאַרבונדן מיט חכמה שבנפש [26]), דער־פאַר שטעלט מען דעם רשע לעבן חכם, צו ווייזן אַז אויך דער רשע האָט דעם „אחד", ווייל אויך ער האָט דאָך בחינת חכמה שבנפש.

יא. דער חוב אויף צו פאַרנעמען זיך מיטן רשע אויף אויפהויבן אים, איז ניט קיין קלענערער ווי דער חוב צו פאַרנעמען זיך מיטן תם ושאינו יודע לשאול, און אַפילו מיטן חכם.

עס איז דאָך כנגד ארבעה בנים דברה תורה, עס איז אַ דבור פון תורה צו פאַרנעמען זיך מיט זיי, ובמילא זיינען אַלע אויפן זעלבן וואָג־שאָל, ווייל אין תורה איז יעדער דבור פרטי נוגע צו גאַנץ תורה.

בשעת עס פעלט איין אות [27]) אין אַ ספר תורה איז דאָס נוגע אין דער קדושה פון אַלע אותיות, ניט געקוקט וואָס פאַר אַ אות דאָס איז. עס איז ניט נוגע צי עס איז פאַר־בונדן מיט דעם אחד חכם, צי מיטן אב וואָס צו אים איז דער ציווי והגדת לבנך, דער אב — אבינו שבשמים, וואָס ער פאַרענטפערט און נעמט אַראָפּ אַלע קושיות — אָדער עס איז פאַרבונדן מיט דעם רשע. יעדער דבור טראָגט, ביי צו דער שלימות הקדושה אין כללות התורה.

יב. דאָס איז אויך מרומז אין דעם מאמר רז"ל אף על פי שחטא ישראל הוא.

לשון רז"ל איז דאָך מדויק. פאַר־וואָס שטייט דער לשון ישראל הוא, לכאורה האָט געדאַרפט שטיין ניט דער שם המעלה ישראל, נאָר — יהודי א. ד. גל.

ישראל איז ראשי תיבות: יש ששים רבוא אותיות לתורה. דאָס מיינט: פונקט אַזוי ווי די גאַנצע תורה איז אָפּהענגיק אין יעדער אות, כנ"ל, אַזוי איז אויך כללות ישראל תלוי אין יעדער אידן. בנים אתם להוי' אלקיכם און אבינו שבשמים, זיינען אַלע כביכול תלוי אין יעדער אידן בפרט [28]).

דורך דעם וואָס מען וועט אַריינ־נעמען אויך דעם רשע אין סדר, וועט זיך אויספירן די כללות הכוונה פון אַלע ענינים.

יג. נאָך אַ טעם אויף שטעלן דעם רשע לעבן דעם חכם:

ווער קען מגלה זיין דעם „אחד" וואָס געפינט זיך אין דעם רשע, — דער חכם דוקא. דער תם מיטן שאינו יודע לשאול האָבן קיין כוח ניט צו

---

24) סנהדרין מד, א.

25) לקוטי דיבורים ח"ג ע' 844.

26) תניא פרק יח־יט.

27) זע זהר חלק ג עא, א. תיקוני זהר תיקון כה. שאלות ותשובות נודע ביהודא מהדורא תנינא אורח חיים סק"ט. אבני נזר יורה דעה ח"ב סשע"א.

28) זע סנהדרין פרק ו משנה ה: קלני מראשי כו'.

מעלה זיין אים. דער חכם, דער קצה היותר עליון, ער דוקא האט בכוח צו מגלה זיין דעם „אחד" וואס אין רשע. ועל דרך כל הגבוה גבוה ביותר יורד למטה מטה ביותר.

און דערפאר איז מען מסמיך דעם רשע צום חכם, ווייל זיין העלאה איז דורך דעם חכם דוקא [29]).

יד. דאס איז אויך דער דיוק כנגד ארבעה בנים דברה תורה. תורה איז הוראה, (אנווייזונג). תורה איז א הו־ראה אין עבודה ווי אויספירן די כוונה אין יעדער זאך. דערפאר איז דער סדר מצד התורה, אחד חכם ואחד רשע.

אין דעם סדר מצד העולמות איז דער רשע צום סוף, וכנ"ל אז עשי' איז דער נידעריקסטער און דער לעצטער עולם. דער ענין פון תורה אבער איז דאך, ניט דער עולם זאל פאר־בלייבן ווי ער איז במציאותו, נאר מעלה זיין יעדער ענין, דערפאר איז מצד התורה דער סדר, רשע לעבן דעם חכם, וואס דורך אים איז זיין העלאה.

טו. דערמיט וועט מען אויך פאר־שטיין וואס כ"ק מו"ח אדמו"ר האט געמאנט ביי זיינע נאנטע מקושרים, — וואס די מקושרים ביותר זיינען דאך מסתמא אויך יודעי תורה ביותר, עוסקים בעבודת התפלה, און מקיימי מצוות בהידור (קו פון גמילות חס־דים) —

אז זיי זאלן זיך פארנעמען מיט אנשים פשוטים, און לערנען מיט זיי אויך ענינים פשוטים ווי אל"ף בי"ת, צי כפשוטו, צי דעם אל"ף בי"ת פון עבודת התשובה וקיום המצוות.

אין פלוג, וואס האט מען גע־דארפט אויסנוצן אויף דעם די מקוש־רים ביותר, דאס האבן דאך געקענט טאן אויך אנדערע, ווארום ווי וויניק זיי ווייסן, איז זייער ידיעה נאך אלץ גענוג אויף עוסק זיין זיך דערמיט, און די מקושרים ביותר זאלן זיך אפגעבן נאר מיט שטייגן אין לימוד התורה, עבודת התפלה וקיום המצות בהידור?

איז דער טעם אויף דעם: ווייל די העלאת הרשע והנמוך ביותר איז על ידי החכם והגבוה ביותר דוקא, (דורך דעם גרעסטן חכם און דעם העכסטן).

טז. בפרטיות איז אין דעם דא א צווייענדיקע הוראה:

א) דעם רשע זאגט מען ער זאל ניט אראפפאלן ביי זיך, ווארום אויך ער האט א האפענונג, דער אויבער־שטער שיקט אים צו א חכם וואס זאל משפיע זיין אויף אים און ארויס־העלפן אים צו פארבעסערן זיינע דרכים. עס מאנט זיך נאר פון אים, ער זאל ניתוסף ווערן (דער רמז אין וא"ו המוסיף) און ווערן א טפל צו דעם חכם.

ב) דעם חכם לערנט מען, ער זאל ניט טענה'ן: מה לי ולרשע, יאבד ברשעו (וואס האב איך צו טאן מיטן רשע? זאל ער פארלארן ווערן אין זיין רשעות) — נאר כל ישראל ערבין (ומעורבין) זה בזה [30]), ליגט

---

29) ובפרי עץ חיים שם: ולמה אצילות סמוך לעשי' לפי שעשי' צריכה אור גדול.

30) סנהדרין כז, ב. שבועות לט, א.

דער חוב צו משתדל זיין זיך מחזיר למוטב זיין יעדן איינעם[31]) אויך דעם רשע. נאָר אין דעם איז דאָ אַ תנאי (דער רמז אין וא"ו המוסיף), ער זאָל זען דער רשע זאָל ניתוסף ווערן צו אים, ער זאָל זיין מושפע ומקבל פון חכם, און ניט פאַרקערט חס ושלום.

עס איז פאַרשטאַנדיק, אַז אויב מען מאָנט צו פאַרנעמען זיך אַפילו מיט אַ רשע, איז מיט אַ תם (טפש[32])) ושאינו יודע לשאול, על אחת כמה וכמה.

יז. נאָך אַ הוראה אין דעם: דער חכם דאַרף שטענדיק געדענקען אַז דער רשע איז זיין שכן — לפתח חטאת רובץ[33]), כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, און צופה רשע (שבקרבו) לצדיק ומבקש להמיתו, און דערפאַר דאַרף ער נאָך מער מדקדק זיין אויף זיך און בעטן רחמים, דער אויבערשטער זאָל אים העלפן, וואָס נאָר דאַן[34]) קען ער בייקומען דעם רשע שבקרבו. וכפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר[35]): דער חכם דאַרף האָבן אַ שטאַרקע שמירה פאַר זיין שכן דעם רשע.

און די צוויי הוראות צום חכם זיינען צווישן זיך פאַרבונדן: דורך דעם וואָס דער חכם וועט זיך פאַר־נעמען מיטן רשע שחוץ ממנו, צו מעלה זיין אים, דורך דעם וועט ער קענען בייקומען אויך דעם רשע שבקרבו.

יח. דורך דעם וואָס דער חכם פאַרנעמט זיך און הויבט אויף ד'עם רשע, תם ושאינו יודע לשאול — יעדער פון זיי מיט אַ וא"ו המוסיף בתחילתו, וא"ו דא אות אמת, המשכת תורת אמת, איז השם יתברך ממלא אונזער בקשה: ברכנו אבינו כולנו כאחד. ווען האָט מען דעם ברכנו אָבינו — אויב כולנו באחד.

אַזוי ווי עס איז געווען בשעת דער אויבערשטער האָט געגעבן די תורה צו אידן, ויחן שם ישראל, לשון יחיד, וואָס מתן תורה איז דאָך דער תכלית פון יציאת מצרים, ווי עס שטייט: בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה.

יט. און דאָס איז אויך וואָס אַלס אַן הקדמה צום ענין פון ארבעה בנים, זאָגט מען, ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא.

עס זיינען פאַראַן דיעות אַז דער לשון איז נתקן געוואָרן מצד דעם סדר וואָס איז געווען אַמאָל אַז דער ראש המשפחה פלעגט זאָגן און אַלע פלעגן ענטפערן: ווען דער ראש המשפחה האָט געזאָגט ברוך המקום, האָבן אַלע געענטפערט ברוך הוא, ווען ער האָט געזאָגט ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, האָבן אַלע נאָך אַמאָל געענטפערט ברוך הוא.

בכל אופן אָבער, זיינען די פיר מאָל ברוך כנגד די ארבעה בנים: אין יעדן איינעם פון זיי דאַרף מען פועל'ן ברוך מלשון המשכה, ממשיך זיין אין אים דעם „אחד". וואָס דאָס דאַרף מען ניט נאָר אין רשע נאָר אויך אין חכם, וכנ"ל אַז אויך דער חכם דאַרף האָבן אַ בקשת רחמים.

31) תניא פרק לב.
32) ירושלמי פסחים פרק י הלכה ד.
33) זע תניא פרק יג.
34) ראה בכ"ז סוכה נב.
35) לקוטי דיבורים ח"ג ע' תכג.

און כדי צו ממשיך זיין דעם אחד אין אַלע ארבעה בנים, איז דאָס דוקא דורך דעם סדר פון אחד חכם ואחד רשע, כנ״ל, דורך כולנו כאחד.

כ. לויט דעם קען מען דער־קלערן, אַז דאָס וואָס עס שטייט ואמור לו אילו הי׳ שם לא הי׳ נגאל, מיינט מען ניט מיט דעם מדחה זיין חס ושלום דעם בן רשע, אדרבה, מען מיינט אַז מען דאַרף אים מבאר זיין דעם נועם פון תורה, וואָרום פועל׳ן אויף יענעם קען מען בעיקר דורך קירוב.

בשעת דער אויבערשטער האָט געזאָגט אנכי הוי׳ אלקיך לשון יחיד, איז ביי יעדער אידן איינגעקריצט געוואָרן אַז אלקיך, זיין כח וחיות, איז אנכי הוי׳. ומצד תורה, איז יעדער איד, ווער עס זאָל ניט זיין, מוז אויסגעלייזט ווערן, וואָרום ער איז נוגע אין כללות הכוונה כנ״ל.

און דאָס מיינט ואמור לו אילו הי׳ שם לא הי׳ נגאל, שם דוקא, אין מצרים פאַר מתן תורה, אָבער מצד תורה, וועט אויך ער נגאל ווערן.

און דורך דעם וואָס מען ווייזט אים דעם נועם פון תורה, פועל׳ט מען אין אים אַ קירוב לאבינו שבשמים.

כא. לויט דעם קען מען אויך דערקלערן דעם טעם אויף דעם, וואָס דעם עיקר ההגדה זאָגט מען אויפן כוס שני און אויף דעם וואָס מתחיל בגנות:

יציאת מצרים, כאָטש זי איז העכער פון אַנדערע גאולות, וואָרום אין אַלע גאולות איז נאָך געבליבן אַן ענין פון גלות, אָבער בגאולת מצרים שטייט וינצלו את מצרים, כמצודה שאין בה דגן וכמצולה שאין בה דגים[36], איז דאָס נאָך פונדעסטוועגן ניט געווען קיין גאולה שלימה, וואָרום יש אחרי׳ גלות. דער תכלית פון יציאת מצרים איז אויף צוקומען צו דער גאולה העתידה, גאולה שלימה שאין אחרי׳ גלות, צו וועלכער מען גייט פון יציאת מצרים אָן[37].

און אַזוי ווי צוקומען צו דער גאולה העתידה קען מען דורכן כולנו כאחד דוקא, כנ״ל, דערפאַר איז עיקר אמירת ההגדה, דער עיקר השתדלות — דאָרטן וואו עס איז אַמשווערסטן — אויפן כוס שני כנגד אחד רשע.

נאָך מער, מען הויבט אָן — מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, וואָס אין דעם איז מרומז דער פינפטער סאָרט בן[38], וואָס פרעגט אַפילו ניט מה העבודה הזאת לכם, ווייל ער ווייסט אינגאַנצן ניט פון אידישקייט, ער איז זיך גאָר ניט מתייחס צו אברהם יצחק ויעקב, נאָר צו מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, צו תרח׳ן און צו נחור׳ן.

איז דורך דעם וואָס מען פאַרנעמט זיך מיט אַלע ארבעה בנים און אויך מיטן פינפטן בן, וועט מען זוכה זיין צו דער גאולה העתידה, ווי מען איז מסיים באמירת ההגדה אויפן כוס שני, ונודה לך שיר חדש לשון זכר, וואָס דאָס גייט אויף דער גאולה העתידה — וואָס צו איר וועלן זוכה זיין אַלע סוגים, אויך דער בן רשע, כאָטש מצד עצמו וואָלט ער ניט זוכה געווען אַפילו צו גאולת מצרים וועלכע איז נידעריקער פון

36) ברכות ט, ב.

37) ד״ה כימי צאתך (בסה״מ) תש״ח.

38) ראה במכתב לחג הפסח תשי״ז (נדפס בהגש״פ עם ביאורים — בהוצאת תשמ״ו ושלאח״ז — ע׳ תקעה ואילך).

גאולה העתידה, אבער מצד דעם ענין פון תורה וועט אויך ער, און אפילו דער פינפטער סוג בן וואס איז נאך נידעריקער, זוכה זיין צו דער גאולה העתידה וואס איז העכער פון גאולת מצרים, און דורך כולנו כאחד, וועלן מיר אלע זוכה זיין צו דער גאולה השלימה שאין אחרי׳ גלות דורך משיח צדקנו, במהרה בימינו.

(מלוקט משיחות חגה״פ תשי״ב־ז)

פרשת אחרי

א. אויפן פסוק ושמרתם את משמרתי, זאגט די גמרא[1]: עשו משמרת למשמרתי. דאס איז דער יסוד צו די גדרים וסייגים דרבנן, אזוי אויך צו די גדרים וסייגים וואס יעדער איד איז מחוייב צו מגדיר זיין זיך אפילו בדברים המותרים — בכדי ניט צוקומען חס ושלום צו אן איסור,

ווי עס שטייט אין ספרי מוסר, אז מען דארף זיך אפהיטן אין מאה שערים פון היתר, בכדי ניט צוקומען צו איין שער פון איסור.

ב. פאראן וואס זיינען בטעות און טענה׳ן: צו וואס דארף מען זוכן נייע חומרות? מילא דאס וואס רבותינו אין יעדן דור האבן גע׳אסר׳ט, איז „לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך"[2], דארף מען אבער אויך ניט צופיל מדקדק זיין אין דעם, ווארום עס איז דאך מער ניט ווי א דרבנן, ומכל שכן נייע חומרות דארף מען געוויס ניט זוכן, דייך מה שאסרה לך התורה[3].

און זיי ברענגען נאך א ראי׳ לדעתם פון דעם וואס עס שטייט אין ירושלמי[4], אז א מענטש וועט דארפן אפגעבן א דין וחשבון אויף יעדער זאך וואס ער האט געזען און ניט געגעסן.

נאך מער — טענה׳ן זיי — אזוי ווי אויספירן אלץ איז דאך זייער שווער, איז ניט כדאי צו מרבה זיין חומרות און הידורים, דורך דעם קען מען חס ושלום פארלירן דעם עיקר. צופיל חומרות קענען נאך ברענגען אז מען זאל אינגאנצן אוועק פון דרך התורה חס ושלום, און זיי ברענגען דערויף א ראי׳ פון חטא עץ הדעת, שרש כל החטאים, אז דורך דעם וואס מען האט צוגעלייגט אן איסור וואס דער אויבערשטער האט ניט געהייסן, מען האט צוגעלייגט צום „לא תאכלו ממנו", דעם „לא תגעו בו", איז ארויסגעקומען דער חטא.

ג. די טענה איז אבער א גרויסער טעות און דער ענטפער אויף דעם איז:

כולם מרועה אחד ניתנו. מצד דעם לאו פון לא תסור האבן אויך די גזירות דרבנן דעם תוקף און הארבקייט ווי דינים דאורייתא, און די חילוקי דינים צווישן דאורייתא און דרבנן, זיינען מצד דעם וואס אזוי

1) יבמות כא, א.

2) רש״י שבת כג, א. וראה רמב״ם ריש הלכות ממרים. בסהמ״צ שורש א׳ ומ״ע קעד.

3) ירושלמי ריש פרק ט דנדרים.

4) סוף קידושין.